

Zondag 4 november 2018, Pauluskerk, 10.30 uur

lezing Oude Testament: Jeremia 29: 1 - 14

lezing Nieuwe Testament: Mattheus 7: 1 - 12

uitleg en verkondiging

Zusters en broeders, gemeente van onze heer Jezus Christus,

Wij en zij. Daarover vanmorgen. Hoe langer ik tussen het bonte en door het leven getekende gezelschap van bezoekers van de Pauluskerk en van het multi-etnische Rotterdam - meer dan 170 nationaliteiten - werk en leef, des te hoger belangrijker vind ik dat vraagstuk van wij en zij. Een vraagstuk, dat node om oplossing vraagt, maar dat tegelijk niet echt oplosbaar lijkt. In ieder geval niet zomaar, omdat wij mensen nu eenmaal altijd leven in de spanning tussen het horen bij een bepaalde groep en het dus niet horen bij een andere. Wij en zij. Dat gaat over de vraag: wie ben ik en wie is een ander ? En hoe bereiken wij elkaar ? En willen wij dat ook ?

De discussie over identiteit is de laatste twintig jaar weer volop aan de orde. Nog niet zolang geleden bestond toen nog kroonprinses Maxima het te zeggen, dat "de" Nederlander niet bestond. Een flink deel van de Nederlandse bevolking reageerde als door een wesp gestoken. Destijds begreep ik al die opwinding niet zo goed. Dat was toch een waarheid als een koe. Natuurlijk bestaat "de" Nederlander niet. Maar waarom leek het er dan op of Maxima een open zenuw had geraakt ? Er verkeert, denk ik, een steeds grotere groep Nederlanders, in een fundamenteel soort onzekerheid. Zij zijn verontzekerd. Een groeiende groep mensen, vooral de mensen die niet aan de beslisknoppen van de macht zitten, hebben geen vertrouwen meer in de instituties. De overheid met zijn sociale vangnetten trekt zich steeds verder terug. De markt die het allemaal zou gaan oplossen doet dat helemaal niet, sterker maakt de problemen vaak nog erger. En ondertussen liep Nederland, volgens sommigen, vol met buitenlanders: gastarbeiders, immigranten, asielzoekers. De Rotterdammer Pim Fortuijn was degene, die dit probleem als geen ander op de agenda zette. "Onze" identiteit bleek steeds meer niet "de" identiteit te zijn, maar eentje naast en in toenemende mate tegen andere identiteiten. Kansarm tegen kansrijk, autochtoon tegen allochtoon, het moderne christelijke westen tegen de achterlijke Islam. Het eerste kabinet Rutte zei uitdrukkelijk het kabinet te zijn voor en van de "hardwerkende" Nederlander en tegen het profitaariaat. En het derde is volgens mij net zo. Alleen heet die "hardwerkende" Nederlander nu "normaal". Een kabinet, representant van het algemeen belang bij uitstek, dat

ons voorgaat in groepsdenken, gebaseerd op een meerderheid in de bevolking. Is het een wonder, dat wie zo groepsdenkt: wij en zij, zich niet zo heel erg bekommert om dat zogenaamde profitaat. Om de nog steeds groeiende groep mensen in armoede, de mensen met een uitkering of de groepen helemaal aan de rand: de onrendabelen, de dak- en thuislozen en ongedocumenteerden, of ze nu kind zijn en geworteld of niet, al de mensen waar de Pauluskerk voor opkomt ?! Is het een wonder, dat wie zo groepsdenkt: wij en zij, zich op voorhand niet bekommert om een ziekenhuis meer of minder, zelfs als de patiënten halsoverkop moeten verhuisd om elders de noodzakelijke zorg te krijgen ?

Tegen de achtergrond van dit grote vraagstuk en ook van de taak van de Pauluskerk, die daarin de komende jaren juist een rol wil spelen in stad en land, onder meer met het initiatief Warm Rotterdam, heb ik gekozen voor twee teksten vanmorgen. De tekst uit Jeremia, waarin de profeet uitdrukkelijk de gebruikelijke steven: wij - zij, wendt en de joodse ballingen in Babylon oproept: "Bidt voor de stad waarheen ik jullie heb weggevoerd, want de bloei van de stad is ook jullie bloei". En de tekst uit Mattheus, Bergrede, waarin Jezus zijn - en dus ook onze bijbel - terugbrengt tot wat volgens hem de kern is: "Behandel anderen dus steeds zoals jij zou willen, dat zij jou behandelen". Die gulden regel staat voor niets opgetekend, daar achter ons.

Wij en zij. Waar komt toch die eeuwige behoefte van ons allen, dus ook van mij, vandaan om telkens te denken in groepen. Waarom moet mijn groep altijd kleurrijker, intelligenter, mooier, beschaafder, beter zijn dan die van een ander. Waarom keken nog niet zolang geleden de Duitsers neer op "Untermenschen" ? Waarom kijken Nederlanders neer op Belgen, waarom Israëli's op Palestijnen, waarom kijken witte mensen neer op zwarte mensen, waarom mannen op vrouwen, helaas is ook dat weer aan de gang ? En wat zouden we kunnen doen om die eeuwige behoefte om te bouwen tot een kracht die veel verder reikt dan verdeeldheid in groepen en strijd. De bijbel zelf is het resultaat van zo'n eeuwenlange worsteling met wij en zij ? Is de God van de bijbel de god van mijn groep alleen, joods, christelijk of wat dan ook ? Of van alle mensen ? Jeremia en Jezus, zij beiden zijn, volgens mij, een God op het spoor gekomen, die hen, elk in hun eigen tijd, op een unieke en principiële manier in hun samenleving positie deed kiezen. Een positie die hen niet in dank is afgenomen door de meerderheid met de macht, religieus of politiek. Een positie ook die Jezus, aanvankelijk, zelfs letterlijk aan een marteltuig de kop kostte.

Eerst iets over de tekst uit Jeremia. Jeremia schrijft aan de joodse ballingen, die weggevoerd zijn naar Babylon, zo rond 600 voor Christus. Al hun hoop, hun verwachting de grond in geboord, het centrum van hun godsdienst in Jeruzalem verwoest. En de kernvraag voor hen als onvrijwillige minderheidsgroep in dat andere grote land is de vraag van wij en zij. Zakken wij als niet erkende minderheidsgroep weg in frustratie en moedeloosheid in dit land van mensen, dat Jahwe niet kent ? Of zakken wij weg in valse hoop en in illusie door te geloven, dat God het allemaal wel oplost en snel een eind maakt aan de ellende van onze ballingschap ? Jeremia kiest voor een totaal andere strategie. Niks slachtofferrol. Aan het werk, praktisch en opbouwend, juist in het land van de andersdenkende meerderheid: "Bouw huizen en ga daarin wonen", als de beste medicijn tegen heimwee, zwaarmoedigheid en vertwijfeling. Dat is de fundamentele wending in het boek Jeremia. Daar waar weerzin en verzet tegen de overheersende groep normaal en begrijpelijk zouden zijn, zet Jeremia, namens God, de joodse ballingen aan tot een dubbele beweging precies de andere kant op: "Bid tot Heer voor de stad waarheen ik jullie heb weggevoerd en zet je in voor haar sjalom - dat staat er eigenlijk - want haar sjalom is jullie sjalom". Het is een teken aan de wand voor al diegenen, die denken in termen van wij en zij, vandaag de dag. In hoeveel kerken, in hoeveel moskeeën, in hoeveel preken wordt niet impliciet of expliciet zo gedacht: wij, de kerk, de moskee. En zij, de wereld. Zij, de wereld, de moderne samenleving, is vooral een plaats van onheil en verderf. Wij, de kerk, een burcht van heil, waarin wij ons het beste maar kunnen terugtrekken. Hetzelfde geldt voor zoveel "normale" Nederlanders, die hard oordelen over al die andere Nederlanders, die niet voldoen aan de norm "hardwerkend". En dat zijn nogal wat groepen in de samenleving.

Over dat soort eenzame, gelijkhebberige zelfgenoegzaamheid, wij, ons soort mensen, gaat het in het gedeelte uit Mattheus. Jezus begint met te zeggen: "Oordeel niet, opdat je niet geoordeeld wordt". Het is de zin, van waaruit je dat hele stuk van daarnet moet lezen. Bij dat oordelen gaat het uitdrukkelijk niet om een objectief of onderbouwd oordeel. Het Griekse woordje dat daar staat betekent: veroordelend oordelen. Het is het oordeel, dat zoveel mensen hebben over anderen, negatief en altijd van een afstand. Overheid ? Allemaal zakkenvullers. Managers ? Alles voor het geld. Moslims ? Fundamentalisten. Mensen van de Pauluskerk ? Deugen niet, te lui en te vies om aan te pakken. "Illegaal ?" Oprotten ! Palestijnen ? Zelfmoordterroristen ! Over dat soort oordelen heeft Jezus het. Maar Jezus reikt ook dieper:

"Huichelaar, verwijder eerst de balk uit je eigen oog, pas dan zul je scherp genoeg zien om de splinter uit het oog van je broer of zus te halen". Huichelaar. Hypocriet, staat er letterlijk. Dat betekent veel meer dan geveinsd of huichelachtig. Het gaat om de macht van de vromen over de niet-vromen. Het gaat om die mensen die er weet van hebben, dat God medemensen, zusters en broeders, op hun levenspad brengt als naasten. Als mensen in wie God je een kans geeft om te groeien, te bloeien en samen te leven. Maar die tegelijk die kans tot leven afwijzen, met als reden, dat die mensen niet zijn zoals zij zouden moeten zijn. En daarmee maken mensen die zo denken, zichzelf tot hypocriet, tot onmens, zegt Jezus. Wie geen genade voor zijn medemensen kent, zegt Jezus, zal ook zelf geen genade vinden. Want die genade kan immers niet anders tot ons komen dan via onze medemensen, die wij met ons oordeel afserveren. Voelt u hoe diep Jezus hier peilt tussen mens en medemens, tussen wij en zij ?! Daar zit uiteindelijk het grote probleem van het denken in groepen. Natuurlijk in de negatieve gevolgen voor anderen, maar uiteindelijk in de negatieve effecten ervan voor jezelf. "Want met de maat, waarmee jij meet zal jou de maat genomen worden". De ontmoeting met onze medemensen, die anders zijn dan wij, is niet alleen mogelijk, maar levensnoodzakelijk, zegt Jezus. Zonder zulk contact en gesprek kunnen wij mensen niet leven. Je gaat er uiteindelijk zelf kapot aan. Dáárom is het Jezus in de tekst van vanmorgen begonnen.

Wat geeft Jezus nu aan om uit die dodelijke spiraal van het denken in wij en zij, van dat veroordelend oordelen, te komen ? "Vraag en er zal je gegeven worden, zoek en je zult vinden, klop en er zal voor je worden opengedaan", zegt Jezus. Tegenover die gesloten houding van het denken in groepen, zet Jezus radicaal een houding van openheid. Vragen, zoeken, kloppen, dat zijn allemaal kleine, zachte, open middelen, waarmee je naar een ander kunt reiken. Precies het omgekeerde van het je opsluiten in je eigen gelijk, in het gelijk van je eigen groep. Als je denkt, dat je alles zelf al weet of kunt, kan er jou ook niets worden aangereikt van de andere kant. Het is een prachtig voorbeeld van Jezus' strategie van de eenvoudige, praktische stappen om de tegenstellingen en conflicten tussen mensen en groepen klein te houden en spiralen van vijanddenken en geweld te doorbreken. Wat zouden we in Nederland niet kunnen bereiken, als we dat zouden doen: vragen, zoeken, kloppen, als het gaat om asielzoekers en vreemdelingen, als het gaat om de mensen die noodgedwongen moeten leven in de marge ? Wat zouden we internationaal niet kunnen bereiken, als we dat zouden doen: vragen, zoeken, kloppen, in Syrië bijvoorbeeld, tussen Palestijnen en

Israëli's ? Het bijbelse beeld uitstek van wat ons steeds te doen staat, is, denk ik, het verhaal van Kaïn en Abel. Oorzaak van de moord op zijn broer is, zo vertelt het verhaal, dat Kaïn "zijn aangezicht laat vallen". Wie zijn aangezicht laat vallen, kijkt een ander niet meer aan of wil dat niet. De hele bijbel is doortrokken van oproepen om tenminste altijd dat vooral te doen: iemand aankijken. Zoek iemands aangezicht, altijd weer, vraag, zoek, klop, met al je energie en creativiteit om dat mogelijk te maken. Van iemand aankijken, hoe lastig dat ook is en hoe klein het gebaar ook lijkt, gaat een enorme kracht uit. Want aankijken doorbreekt al dat oordelen en vooroordelen en brengt je bij de feiten. Tjonge, daar zit een mens, net als ik. Zullen we eens kijken of we toch niet iets met elkaar zouden kunnen worden ?!

Tot slot. Ik lees op dit moment een prachtig boek. Leven met goden, heet het. Van de Engelse schrijver Neil McGregor. Het is een hoopvol boek. Het gaat over de onmisbare en onvervangbare kracht en betekenis van godsdiensten wereldwijd. En dan niet over godsdiensten als instituut, niet over wat zij leren. Maar over wat zij doen, praktisch en concreet. En dus over hun rituelen en ceremonien. Natuurlijk worden veel godsdiensten gebruikt voor uitsluiting, tot op de dag van vandaag. Maar volgens McGregor is een van de grootste krachten van godsdiensten, dat zij helpen gemeenschap te stichten en je daarin te oefenen, zoals de christenen dat doen met hun maaltijd van de Heer. Als het goed is, gaat het bij godsdienst altijd om het groter maken van het "wij". Jezus en Jeremia, zij beiden zijn er diepste van overtuigd, dat er niet zoiets bestaat als een "wij" en een "zij". Er bestaat uiteindelijk alleen maar "wij". Zij hebben een God ontmoet, die Jezus niet aanspreekt met "Mijn" Vader, maar met "Onze" Vader. Zij hebben gezien, dat God met ons is op het moment dat wij niet meer alleen onder ons zijn. Laten we ons van daaruit als Pauluskerkgemeenschap, hoe moeilijk dat soms ook is en vaak tegen de stroom in, de komende jaren inzetten voor de mensen in deze stad, en dan alle mensen, voor een warm Rotterdam voor allemaal. Omdat haar sjalom onze sjalom is ! Amen.

D.J. Couvée, Pauluskerk, Rotterdam, 4 november 2018

